

числе ударные (33% ошибок). Примеров ошибок, связанных с неверной идентификацией фонем, А.Н. Гвоздев не приводит (вероятно, потому, что в исследуемых текстах, принадлежащих одному ребенку, их не было), однако подобные ошибки также можно отнести к ошибкам, характеризующим так называемое примитивное, по выражению А.Н. Гвоздева, письмо.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бондарко Л.В. Фонетика современного русского языка: Учеб. пособ. / Л.В. Бондарко. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1998. – 276 с.
2. Зиндер Л.Р. Общая фонетика: Учеб. пособ. / Л.Р. Зиндер. – М.: Высшая школа, 1979.
3. Гвоздев А.Н. К вопросу о роли чтения в усвоении орфографии / А.Н. Гвоздев // Русский язык и литература в средней школе. – М.: Учпедгиз, 1934. – С. 22–34.
4. Гвоздев А.Н. Избранные работы по орфографии и фонетике / А.Н. Гвоздев. – М.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1963. – 284 с.
5. Кузьмина Т.В. Освоение детьми одно-однозначного фонемно-графемного кодирования / Т.В. Кузьмина // Проблемы онтолингвистики – 2009: материалы международной конференции (17–19 июня 2009 г., Санкт-Петербург). – СПб.: Златоуст, 2009. – С. 188–193.

УДК 81'23

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИШІВ

Людмила Козак
(Кривий Ріг, Україна)

У статті розглядаються психолінгвістичні особливості взаємозв'язку мови та мовленнєвої культури сучасного студента технічних спеціальностей вишу.

Ключові слова: культура мовлення, мовна норма, мовнокультурна освіченість, темперамент.

В статье рассматриваются особенности взаимосвязи языка и языковой культуры современного студента технических специальностей вуза.

Ключевые слова: языковая культура, языковая норма, культура общения, темперамент.

Interrelation of language and language culture of the modern technical specialties student of a higher school are considered in this article.

Key words: intercourse culture, language norm, language and culture enlightenment, temperament.

Постановка проблеми. Культура мовлення – це проблема, що так чи інакше в будь-якому суспільстві є предметом пильної уваги мовознавців. В Україні це питання стояло і стоїть інакше, ніж в інших країнах, бо українська мова зазнавала протягом століть утисків, заборон і переслідувань. Та й сьогодні питання про культуру повсякденного спілкування в незалежній Україні не є вирішеним, особливо це стосується професійного спілкування. Навряд чи можна спростувати твердження, що мова людини віддзеркалює рівень її культури. Мовнокультурна освіченість інженера, його вміння спілкуватися з колегами, гарантують успіх у професійно-ділових стосунках, до яких їх готують на заняттях з гуманітарних дисциплін, зокрема й української мови за професійним спрямуванням.

Актуальність дослідження. Проблема вивчення ролі й місця мови в культурі спілкування кожного студента сьогодні належить до найбільш актуальних, бо в зв'язку з інформатизацією та комп'ютеризацією нашого життя більшість молоді дуже мало читає книг. Це призводить до того, що мова, зокрема й українська, більшості студентів, особливо технічних спеціальностей вишів, стає безбарвною, «сухою», бо студенти майже не читають художніх творів, тому й не можуть використовувати синонімічні можливості мови, урізноманітнювати свою лексику, що збіднює словниковий запас майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Для предметного підходу до проблеми взаємозв'язку мови і культури мовлення, насамперед необхідно визначитися з останнім поняттям. Сьогодні проблеми культури мови/мовлення розглядають у своїх працях такі науковці як Н. Бабич, М. Пентилюк, О. Пономарів, О. Сербенська та ін. [1; 2; 4; 5].

За своїм змістом і спрямованістю культура мовлення завжди предметна, тобто впливає на людей саме так, а не інакше. З духовної точки зору її можна вважати результатом людської діяльності, психічного розвитку та формування особистості літературними творами, мистецтвом тощо.

Рівень мовленнєвої культури людини залежить від її обізнаності з національним мистецтвом, з історією культури свого народу. Культура мовлення фахівця формується багатством словника, досконалим володінням способами поєднання слів у речення, умінням розрізняти нейтральні й стилістично марковані мовні одиниці, уникненням стильового та експресивного дисонансу, фонетико-інтонаційною виразністю.

Визначаючи ознаки культури мовлення, враховуємо як його суто мовні особливості (ступінь володіння діючими в конкретну епоху нормами), так і позамовні (знання законів мислення, практичний досвід мовця, його психічний стан, мету тощо).

Н.Д. Бабич [2] комунікативними ознаками культури мовлення вважає правильність, точність, логічність, багатство та різноманітність, виразність,

емоційність тощо.

Одним із визначальних і центральних понять культури мовлення фахівця є правильність мовлення, тобто строга відповідність діючим правилам, за допомогою яких сформульовано норми, що регулюють правильний вибір слова відповідно до змісту й мети висловлювання. Літературна норма – це одна з найскладніших проблем у сучасному мовознавстві, багатовимірність якої визначається історичними, культурно-соціальними та лінгвальними факторами. Норма виконує роль фільтра при рухові від системи мови до мовлення. Вона фільтрує також накопичені в текстах й узагальнені узусом зміни, перш ніж вони потрапляють у систему.

Найбільш яскраво ці зміни виявляються в лексиці. Це пояснюється тим, що лексика безпосередньо пов'язана з дійсністю, постійно реагує на зміни в суспільному житті. Слова з'являються з появою в нашій мові нових предметів і явищ, коли виникає потреба в їх номінації, й поступово зникають разом із ними або набувають нових значень.

Сьогодні в арсеналі викладачів мовних дисциплін Криворізького національного університету є чимало ефективних засобів формування культури мовлення та спілкування студентів. Треба лише вміло їх застосовувати, враховуючи технічне спрямування майбутніх фахівців, підбирати відповідний матеріал на заняттях.

Цікавим є курс «Культура наукового мовлення», який, на жаль, викладається не для всіх спеціальностей університету. Програмою, що складена кафедрою інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету, передбачено цікаві й корисні для навчання студентів теми, що стосуються перекладання технічних текстів та їх редагування, використання сучасних фонетичних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних норм у професійному мовленні та спілкуванні майбутніх інженерів.

Програмою запропоновано такі цікаві завдання, що стосуються вибору синтаксичної побудови речень технічних текстів, порушується проблема метафоризації термінологічної лексики тощо.

Такі завдання значно поживляють процес засвоєння рідної мови та сприяють формуванню культури мовлення й спілкування студентів технічних спеціальностей вишів.

Мовлення має бути гнучким, динамічним і функціонально мобільним. Ознакою культури мовлення людини є також доречність висловлювання, коли враховується ситуація, склад слухачів, естетичні завдання. Висловлювання доречне, якщо внаслідок його використання досягається мета, яка висувалася мовцем, тобто коли потреби мовця реалізовані. Для досягнення мети висловлювання можна скористатися риторичним діалогом, повторенням попередньо висловленої думки з метою її підсилення, посиленням на історичний факт, дослівним цитуванням або передаванням цитати непрямою мовою тощо. У кожному стилі слово і фраза мають бути доречними.

На заняттях з курсу “Українська мова за професійним спрямуванням” для студентів технічних спеціальностей використовуються цікаві фахові тексти, які

розширюють світогляд майбутніх фахівців. У методичних рекомендаціях до виконання практичних робіт з теми “Терміни в професійному мовленні” значна увага надається етимологічним довідкам, цікавим вправам і завданням, що примушують студентів працювати над усним професійним мовленням.

Кожен стиль має закономірності відбору мовних засобів. Наприклад, у науковому стилі, який має здебільшого писемну форму вияву, використовуються складні конструкції, в усному ж мовленні доречніше висловлювання поділяти на частини, бо так воно краще виконає свої комунікативні функції. У пропонованих завданнях з цієї теми викладач орієнтує студентів на вміння добирати мовні засоби відповідно до задуму і форми висловлювання. Отже, завдання, що пропонуються на заняттях орієнтовані саме на цю мету.

Розвиток культури мовлення особистості є складним процесом. Високої мовної довершеності досягає та людина, яка багато працює над своєю мовою, прагне правильно, логічно мислити й говорити. Чистота мовлення тісно пов'язана з правильністю та нормативністю, бо якщо в мовленні немає лексичних, стилістичних, орфоепічних й інших порушень, воно вважається чистим.

Чистота мовлення виявляється в трьох аспектах: орфоепії, слововживанні та інтонаційному аспекті. Метою занять є формування стійких навичок літературної вимови, правильного слововживання, уміння розпізнавати позалітературні ненормативні елементи, які засмічують мову. За таким принципом побудовано й вправи до вивчення цієї теми:

1. До поданих ненормативних слів та конструкцій (оточуюче середовище, міроприємство, з другого боку, конкуретноспособний та ін.) підберіть нормативні.

2. З'ясувати, які нелітературні елементи засмічують подані фрази, виправити, де необхідно, речення та пояснити, як уникнути подібних помилок.

3. Підготувати повідомлення на одну із тем рубрики “Правильно-неправильно” (посібник “Антисуржик” за ред. О Сербенської) [1].

Щодо нелітературного слововживання, то така небезпека для культури мовлення зберігається постійно, бо в мовленні студентів спостерігається часом захоплення жаргонізмами. Засвоєння літературної вимови на сьогоднішній день становить певні труднощі для студентів, що не досить часто спілкуються українською мовою. Втрата контролю над власним мовленням призводить до появи недоречних вживань: *так би мовити, значить, ну, як кажуть* тощо.

Не варто забувати й про таке негативне явище мовленнєвої культури як молодіжний жаргон. Цю актуальну проблему вивчали й аналізували Л.О. Ставицька, О.О. Тараненко, Н.О. Шовгун та ін.

Л.О. Ставицька уклала найповніший на сьогодні словник жаргонної лексики української мови. Дослідниця вважає, що це «своєрідна картина світу» [6, с. 12], яка показує сучасний стан української мови в певних соціальних групах, до яких належить і студентська молодь.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризуються бурхливим розвитком науки, техніки та комп'ютерних технологій. До нашого життя, а відповідно й

мовлення, стрімко входять нові поняття, пов'язані з мобільними телефонами, комп'ютерами, інноваційними технологіями. Мова зазнає активних змін як система і як засіб комунікації. У зв'язку з цим стався своєрідний «бум» англomовних абревіатур і термінів. Нові слова з професійного лексикону програмістів і розробників комп'ютерної техніки переходять до розряду загальноживаних. Паралельно із цим явищем відбувається утворення комп'ютерного сленгу, який широко використовується й студентами технічних спеціальностей вишів. Безумовно, це явище не сприяє формуванню культури мовлення майбутніх фахівців.

У практичній діяльності інженера мовлення є й носієм інформації, й засобом впливу як на окрему людину, так і на групу осіб. Аналітичне дослідження мовленнєвої діяльності майбутнього фахівця з вищою освітою дозволяє класифікувати її за різними ознаками: усна й писемна, внутрішня й зовнішня, повсякденна (побутова) й професійна тощо.

У вищих закладах освіти формувати технічну мову, тобто термінологічну культуру майбутнього фахівця з будівництва, гірництва, інформаційних технологій тощо, необхідно зважаючи на психологічні особливості студентів, тип темпераменту та ін.

Проблема впливу темпераменту на навчання була в центрі уваги таких вчених як І.П. Павлов, В.Д. Небиліцин, В.М. Русалов, Б.М. Теплов та інших. На думку Б.М. Теплового [3], залежно від особливостей темпераменту, люди розрізняються не кінцевим результатом дій, а способом досягнення результатів.

Темперамент характеризує динамічність особистості, її сприйняття того чи іншого предмета. Не можна досягти успіхів у вихованні, навчанні та формуванні мовленнєвої культури студентів, не знаючи їх індивідуальних властивостей. Але індивідуальний стиль діяльності студента не зводиться лише до темпераменту, бо визначається й іншими причинами, включає вміння й навички, що сформувалися під впливом життєвого досвіду, а також навчання в школі.

Викладач, який прагне розвинути в студентів культуру мовлення, має спиратися ще й на методичні прийоми та засоби, від яких залежить успішність; вчити їх мислити, аналізувати, порівнювати, співставляти, узагальнювати тощо.

Термінологія, як один із інструментів наукового пізнання, має тісний зв'язок з категоріями мислення. Аналіз термінології в контексті дослідження лінгвокреативної діяльності фахівця, впливу людського фактора на розвиток мови є на сьогодні дуже актуальним. За терміном стоїть предмет певної думки, він є носієм певної специфічної інформації, що має цінність у певній понятійній сфері.

Прагнення усвідомити роль термінів у науково-пізнавальній і комунікативній діяльності людини відчувається вже на початку становлення термінознавства як самостійної галузі. Ще до того, як функції термінів були чітко визначені, існувало переконання, що без оволодіння термінологічними системами неможливі повноцінні процеси в сфері науково-професійної комунікації. Важливість точних висловлювань під час передавання наукової інформації відзначали ряд учених, зокрема А. Пуанкаре, А. Лавуазьє,

О.О.Потебня. Кожна наука обов'язково складається із ряду факторів, які утворюють науку; уявлень, що їх викликають; слів, що їх виражають. Слово має породжувати уявлення, уявлення – зображувати факт.

Мовний інтелектуалізм індивіда передбачає аналіз понять, які відображають його інтелектуальну сферу, даючи фахівцю вихід через мови, через процеси говоріння й розуміння до знання, свідомості, процесів пізнання людини. Здійснюючи когнітивні операції зі структурами знань, ми виконуємо одночасно й комунікативну функцію, оскільки кінцевою метою цього процесу є передавання наших знань іншим.

Висновки. Отже, психолінгвістичні особливості формування культури мовлення студентів відображають рівень розвитку їх інтелекту, бо імідж фахівця передбачає обов'язкове володіння державною мовою на орфоепічному, лексичному, орфографічному, граматичному та стилістичному рівнях. Тому сьогодні важливою справою національного відродження України є піднесення культури мови суспільства, насамперед молоді, яка здобуває вищу технічну освіту й використовуватиме її як знаряддя праці та носій перш за все професійної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: посіб. / [за ред. О. Сербенської]. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.
2. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
3. Общая психология / [под ред. А.В. Петровского]. – М.: Просвещение, 1986. – 524 с.
4. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика / М.І. Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
5. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: [навч. посіб.] / О. Пономарів. – [2-е вид., стереот.]. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
6. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови : Містить понад 3200 слів і 650 стійких словосполучень / Леся Савицька. – К.: Критика, 2003. – 336 с.

УДК 81'271

ПРЕСУПОЗИЦИЯ И ИМПЛИКАЦИЯ КАК НЕОБХОДИМЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПАРАДОКСАЛЬНОГО ВЫСКАЗЫВАНИЯ

Любовь Летючая
(Переяслав-Хмельницкий, Украина)

У статті теоретично обґрунтовується поняття парадоксального висловлення (парадоксу), у якому своєрідним обрамленням є поняття пресупозиції та імплікації як елементів існування парадоксу. Наводяться